

JALOLIDDIN XORAZMSHOHNING CHINGIZXONGA QARSHI KURASHIDA DEHLI SULTONI SHAMSIDDIN ELTUTMUSHNING ROLI

Maqsud Abdirasulovich Bebitov

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

m.bebitov@dpi.uz

Madina Raxmatullayevna Rahmanova

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

mraxmonova@dpi.uz

ANNOTATSIYA

Jaloliddin Manguberding otasi ismi Alovuddin Muhammad Xorazmshoh, onasi esa Oychechak xotundur. Jaloliddin Xorazmshoh o'sha davrning mashhur ulamolari va ustozlaridan saboq oldi. Alovuddin Muhammad Xorazmshoh 1215-yilda Gur va G'azna hududini qo'lga kiritgach, markazi G'azna bo'lgan Gur, Hirot, Gurjiston va Saiston o'lkalariga o'g'li Jaloliddinni hukmdor qilib tayinladi. Biroq ko'p o'tmay Muhammad Xorazmshoh o'zi juda yaxshi ko'rgan va qadrlagan o'g'lini o'zi bilan markazda qoldirib, o'rniga Karbar Malikni yuqorida tilga olingan hududlar boshqaruvini topshirishni maqsadga muvofiq deb topdi. Alovuddin Muhammad vafotidan oldin taxtni o'g'li Jaloliddinga topshirgan va u buni mas'uliyat bilan qabul qilgan edi. Muvaffaqiyatli hukmdor sifatida Karbar Malik bu hududlarni Xorazmshohlar davlat Mo'g'ullar tarafidan mag'lubiyatga uchratilib Jaloliddin Hindistonga qaytguniga qadar ushlab turdi. Ushbu maqolada Jaloliddin Xorazmshohning Dehli sultoni Shamsuddin Eltutmush bilan hamkorlik aloqalari va 1221-1224 yillar davomida Hindiston tuproqlarida mo'g'ullarga qarshi kurashi tarixiylik, tanqidiy, qiyosiy-mantiqiy tahlil, xolislik tamoyillari kabi tarixiy metodlardan foydalangan holda bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: Jaloliddin, Eltutmush, Qabaja, Dehli, Muizziddin Muhammad, Ray Kukar Singx, Bedaun, O'zbektoy, Sind, Parvon.

ABSTRACT

Jalaluddin Manguberdi's father's name is Alovuddin Muhammad Kharizmshah, and his mother's name is Aychechek Khotun. Jalaluddin Khorazmshah learned from famous scholars and teachers of that time. After Alovuddin Muhammad Kharizmshah conquered the territory of Gur and Ghazna in 1215, he appointed his son Jalaluddin as the ruler of

Gur, Herat, Georgia and Saistan, whose center is Ghazna. Soon, however, Muhammad Kharzmshah found it expedient to leave his son, whom he loved and cherished, with him in the center, and to transfer the administration of the above-mentioned territories to Karbar Malik instead. Alauddin Mohammad passed the throne to his son Jalaluddin before his death and he accepted it responsibly. As a successful ruler, Karbar Malik held these territories until the Khorezmshah state was defeated by the Mongols and Jalaluddin returned to India. struggle is described using historical methods such as historicity, critical, comparative-logical analysis, principles of impartiality.

Keywords: Jalaliddin, Eltutmush, Kabaja, Delhi, Muizziddin Muhammad, Rai Kukar Singh, Bedaun, Uzbektoy, Sindh, Parwan.

KIRISH

Chingizxon Xorazmshohlar davlatini batamom qulatilish niyatida sobit edi. Bosqichma bosqich Xorazmshohlar imperiyasini yuqori taktik tayyorgarlik va strategik reja asosida bosib ola boshladi. 1220-yili Mo'g'ullarning Xorzim hududiga kelib, poytaxt Urganchni qamal qilib katta qiyinchilik bilan bo'lsada bosb oldi. Bu paytda Xorazmshohlar davlatini mo'g'il qo'shinlariga qarshi biriktira oladigan sulton Muhammad Xorazmshoh ham uning o'g'illari Oqshosh va O'zlug'sho ham tarix sahnasidan birin ketin Chingizxon boshliq mo'g'il qo'shini tomonidan yo'q qilindi. Ammo Muhammad Xorazmshohning vorisi sifatida ko'rilgan yana bir o'g'li Jaloliddin Xorazmshoh tarix katta sahnasiga chiqqan edi. Chingizxon uchun eng katta qarshilik va tahdid Xorazmshohlar davlatining so'ngi sultoni Jaloliddin Xorazmshoh edi. Jaloliddin Xorazmshoh Mo'g'il qo'shinlari bilan qilgan etti jangdan olti jangida muvaffaqiyat qozondi. Jaloliddin Xorazmshohning bu vaqtga kelib ikki tanlovi bor edi yo boshqa hududlarga ketib jon saqlash yo Sind daryosidan o'tib qaytadan kuch to'plab mo'g'ilarga qarshi kurashni davom ettirish. Jaloliddin Xorazmshoh albatta ikkinchi yo'lni to'g'ri deb bildi. Qisqa muddat ichida Jaloliddin Xorazmshoh Sind va uning atrofida maxalliy hukimdorlar bilan bir necha janglar davomida muvaffaqiyati, jasurligi bilan tezda chor atrofga dovgug'i yoyila boshladi. Uch to'rt ming nafar qo'shin Jaloliddin Xorazmshohga sodiqligini bildirib¹ uning safiga kelib qo'shildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Jaloliddin Xorazmshoh va Xorazmshohlar davlati tarixini chuqur o'rganish tarixni yangi O'zbekiston tarixining konseptual metodologik asoslarini tashkil etadi. Ayniqsa manbalarga

asoslangan holda ilmiy tadqiqotlarni olib borish jahon standartlariga mos hisoblanadi. Mazkur ilmiy maqolada tarixiylik, tanqidiy, qiyosiy-mantiqiy tahlil, xolislik tamoyillari kabi tarixiy metodlardan foydalangan holda, Xorazmshohlar davlati va mo'g'illarni ushbu davlatga bostirib kirishi Jaloliddin Xorazmshohning Hindiston diyorlarida Chingizxonga qarshi mujodalasi vaqealari bayon etilgan asar "Tarixi jahongushoy" va boshqa bir qator tarixiy asarlar ma'lumotlari asosida so'z yuritiladi. Alouddin Atomalik ibn Bahouddin Muhammad al-Juvayniyning "Tarixi jahongushoyi"² asari bo'yicha o'zbek tarixchi olimlari Z.Bunyodov³, O.Bo'riev⁴, N.Toshev⁵, I. Jabborov⁶, I.Ochilov⁷, H.Dadaboyev⁸, J.Raximov⁹, N.Polvonov¹⁰, Q.Masharipov¹¹, M.Akobirov¹² va boshqalar Xorazmshohlar davlati tarixining turli masalalari yuzasidan tadqiqotlarni amalga oshirganlar

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Parvon jangida Jaloliddin Manguberdi mo'g'ullar qo'shinlari bilan bo'lgan jangda yorqin g'alabaga erishdi. Ammo 1221 yil 24-26 noyabrda¹³ yana bir bor shaxsan Chingizxon boshliq mo'g'il qo'shinlari bilan qarshilashgan Jaloliddin Manguberdi son jihatdan mo'g'ullar bir necha barobar ziyod bo'lganligi tufayli xorazmliklar Sind (Hind) daryosi tomon chekinishgan. Jaloliddin Parvonda avval uni tark etgan Sayfuddin Ig'roq, A'zam malik va Muzaffar malik kabi amirlar bilan birlashib, Chingizxonga qarshi jang qilishga qaror qiladi. Jang davomida Jaloliddin boshliq Xorazim qo'shinlari qanchalik mardona va azmi shijoat bilan jang qilmasin son jihatda ustun bo'lgan Chingizxon qo'shinlari jangda ustun keldi.

Chingizxon va Jaloliddin Xorazmshoh o'rtasidagi to'qnashuvning keyingi bosqichi Hindiston edi. Bu vaqtda Dehli va uning atroflari Sulton Shamsiddin Eltutmush idorasida bo'lib u asli Ulug' borli urug'iga mansub qipchoq turklaridan edi. Yoshligida qul savdogarlari orqali Buxoroga, so'ngra G'aznaga olib kelingan va sotilgan. 1196 yilda Guru Sulton Muizziddin Muhammad tomonidan sotib olingandan so'ng, u asta sekin xizmat pilla poyalarida ko'tarilib sarkarda va amir shikor (ovchi boshlig'i) bo'lib xizmat qildi. Keyinchalik, Beran va Badaun muzofoti qo'shinlari boshqaruvida bo'lgandan so'ng, qullikdan ozod qilingan. Qisqa vaqt ichida amir al umaro darajasiga ko'tarilgan edi. 1206 yilda Gurlular sulolasining oxirgi sultoni Muizziddin Muhammad vafot etgach, davlat boshqaruvi qipchoq turklaridan bo'lgan bu Qutbiddin Aybek qo'lga o'tadi. 1210-yil vafotidan keyin taxtga uning o'g'li Aramshoh o'tirdi.

Davlatni boshqarish qobiliyatiga ega bo'lmagani uchun boshqaruv davlat arboblarning iltimosiga ko'ra o'sha paytda Bedoun hokimi bo'lgan Shamsiddin Eltutmush Dehlini ham o'z

nazoratiga oldi¹⁴. Shamsiddin Eltutmushning boshqaruvi ostidagi hududlarga nisbatan birorta ham siyosiy hukmronlik qarshilik qilmayotgan bo'lsada Hindistonning ba'zi hududlarni musulmon bo'lmagan mahalliy hukmdorlar, hindu rojalari va mannalari boshqargn, ba'zilari turk va musulmon hukmdorlar tomonidan boshqarilgan. Sind viloyatida va unga tutash hududlarda Shamsiddin Eltutmush kabi musulmon hukimdorlardan Sulton Muizziddin Muhammadning maliklaridan Nosiriddin Qabaja bor edi va u Uch, Multan, Bahkar va Siyiston viloyatlarini boshqarar edi. Shuningdek Muizziddin Muhammadning boshqa bir maliki Tojiddin Yildiz ham shimoliy Hindiston hududlari mutlaq hukimronligi uchun davogarlardan biri edi. Ayni paytda u G'azni viloyatiga hukimronlik qilmoqda edi. Jaloliddin Xorazmshohning Sind daryosi atrofida kelishigacha bu hududlarda hokimiyat uchun kurashlarda biroz bo'lsada Shamsiddin Eltutmush muvaffaqiyat qozanayotgan edi.

1221-1222 yillarda Chingizxonga qarshu jang qilib Hindiston tomonga chekingan Jaloliddin Xorazmshohning boshpana so'ragan vaziyatiga nisbatan tutumi Shamsiddin Eltutmushning siyosiy tarixida alohida o'rin tutgan. Mo'g'ullar bosqiniga qarshi bir necha bor muvaffaqiyatli qarshilik ko'rsatgan Jaloliddin Xorazmshoh oz sonli qo'shin bilan mo'g'il qo'shiniga qarshi hech qanday natija bermasligini tushunib, Sind daryosi yaqiniga chekinishni maqsadga muvofiq deb hisobladi va shu zahotiy o'z odami Aynul Mulkn Dehliga elchi sifatida jo'natdi. Jaloliddin Xorazmshoh Dehli hukmdori Shamsiddin Eltutmush bilan birgalikda mo'g'ullarga qarshi ehtimoliy do'stlik o'rnatish orqali mushtarak urush jabhasi ochishni xohlar edi. Ko'p o'tmay, Jaloliddin Xorazmshohning boshpana so'rovini bildirgan elchilar poytaxt Dehliga keldi. Vaziyatni bir muddat ijobiy va salbiy taraflarini baholagan Shamsiddin Eltutmush, avvalo o'zlari uchun oladigan qarorning ahamiyatiga e'tibor qaratdi. Shamsiddin Eltutmush duch kelgan vaziyat juda nozik va hassos edi. Shu sababli, u shoshqaloqlik bilan qaror qabul qilishni istamadi va bundan keyin sodir bo'lishi mumkin bo'lgan voqealardan ham xavotirda edi. Agar Jaloliddin Xorazmshohning ta'labini qanoatlantirsa mintaqada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan siyosiy og'irlik muvozanati o'zgarishi haqida o'ylar ekan, boshqa tomondan mo'g'ullar va Chingizxon tomonidan bo'lishi mumkin bo'lgan bosqin va talon-tarojlarga duchor bo'lishdan xavotirda edi¹⁵. Qisqa muddatga bo'lsa ham Jaloliddin Xorazmshohning Dehli atrofida qolishi maqsadga muvofiq, deb o'yladi. Bu nuqtai nazardan qaralsa, Shamsiddin Eltutmush Jaloliddin Xorazmshohning ta'siri ortishidan qo'rqqanini tushinish mumkin edi. Jaloliddin Dehliga kiritilmasligi qarori Eltutmushning azaliy raqibi bo'lmish Nosiriddin Qabaja kabi kuchli turk amirining siyosiy ta'siri sindirilib, Jaloliddin tufayli Dehli va uning atrofida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavfdan

qutulgan bo'lar edi. Shu tariqa, bir muncha vaqt o'tgach, Eltutmush o'zi yuborgan elchilar orqali Jaloliddinga o'z nazorati ostidagi hududlarda joy ko'rsatish imkoni yo'qligini va ma'zurini qabul qilishini, mintaqa iqlimining mos kelmasligini ma'lum qildi. Biroq, agar xohlasalar, Dehli atrofida joy ajratib, sulton Jaloliddinga o'sha yerda joylashishni taklif qildi. Uning yordami bilan chegara hududi isyonchilardan tozalanishi mumkinligini ham aytdi¹⁶. Dehli sultoni Shamsiddin Eltutmush Jaloliddin Xorazmshoh tomonidan takror jo'natilgan elchilar Dandak Pahlavon va Sungurjuk Tayisilarga Xorazmshohning buyarlarda qolishi to'g'ri emasligini, unga nisbatan do'st munosabatta ekanligini, agar o'ziga nisbatan dushmanlik qilinmagan taqdirda aslo Jaloliddinga nisbatan qarshi qilich ko'tarmasligini va hatto so'zlarini isboti sifatida o'z qizini Jaloliddinga nikohlab berishini bu bilan do'stlik rishtasi mustahkam qarindoshlik ipi bilan bog'lashi mumkinligini nihoyatda nozik diplomatik yo'l bilan ochiq va samimiy bir tarzda ifoda etti. Jaloliddin Xorazmshoh Sulton Shamsiddindan salbiy xabar olib Balala va Rakala atrofiga qaytdi. U shu yerda ekan, avval uni tark etganlar yana uning atrofiga to'planishdi va qisqa vaqt ichida uning atrofiga yig'ilganlar soni o'n mingga yaqinlashdi.

Jaloliddin Xorazmshoh Malik Tojiddin Halajni qo'shin bilan Judi tog'iga jo'natib, mintaqa hukmdori Ray Kukar Singxning qiziga uylanmoqchi ekanligini aytdi. Shundan so'ng Ray Kukar Singx Jaloliddin Xorazmshohning iltimosiga ijobiy javob berib, o'z o'g'lini ham qo'shin bilan sulton Jaloliddin xizmatiga jo'natadi. Sulton Jaloliddin o'g'liga Qutlug'xon unvonini berdi. Bu o'zgarishlar Sulton Jaloliddin uchun ijobiy bo'lsa-da, Gurlu sultonlarning amirlaridan biri bo'lgan Dehli Sulton Eltutmushning qudasi Nosiriddin Qabaja Sind atrofida to'siq bo'lib turar edi. Aslini olganda, Jaloliddin orazimshoh bilan yangi ittifoq tuzgan Ray Kukar bilan Qabaja o'rtasida ham adovat bor edi. Shundan so'ng Jaloliddin, avvalo, O'zbektoy boshchiligidagi qo'shinni Uchchadan bir farsax uzoqlikda joylashgan Qabajab qarorgohiga yubordi. Bu orada Qabaja qo'shinining soni 20 ming kishidan iborat bo'lsa, O'zbektoy 7 ming kishidan iborat edi. O'zbektoyning tungi, to'satdan uyushtirgan bosqiniga qarshi nima qilishini bilmay qolgan Qabaja askarlari mag'lubiyatga uchradi va shu zahotiyuq ular o'rtasida kelishmovchilik paydo bo'ladi. Nosiriddin Qabaja qochishga muvaffaq bo'ldi. O'zbektoy boshliq qo'shin qalada qolgan asirlarni olib vaziyatni Sulton Jaloliddin Xorazmshohga bildirdi. Nosiriddin Qabaja esa Mo'ltov viloyatiga yo'l oldi¹⁷. Shundan so'ng Jaloliddin Qabajadan o'ziga bo'ysunishini bayat berishini, Sind daryosi atrofidagi jangdada o'g'irlab ketilgan Amirxonning o'g'li va qizini topshirishni va nihoyat, yirik miqdorda badal to'lashini talab qildi. Bu talablar oldida umidsiz va chorasiz qolgan Nosiriddin Qabaja talablarni qabul qilganini

e'lon qilganidan keyin o'z boshqaruvidagi viloyatlarga hujum qilmaslikni Jaloliddin Xorzimshohdan so'radi. Shundan so'ng Balala va Rakala atrofida joylashgan Basram qalasin ishg'ol qildi. Bu orada mo'g'ullarning yana harakatga tushib, ortidan kelayotgani habarini olgan Jaloliddin Xorazmshoh Nosiriddin Qabajaga elchi yuborib, va'da qilinganidek talab qilingan xarajatlarini jo'natishini so'radi. Nosiriddin Qabaja ham mo'g'il qo'shining Sulton Jaloliddin ustiga yurish qilayotganini habarini olgach uning talablarini bajarishga hojat qolmaganini angladi va rad etdi. Bundan g'azablanib Uchchaga qaytgan Sulton Jaloliddin qo'shini bilan Qabaja va unga qo'shilganlarni jazolab, shaharni talon-taroj qilib, o't qo'ydi. So'ngra Duyul va Siyiston tarafiga ko'chdi. Bu yerda hokimlik qilgan Fahriddin Salar Sulton Xorazmshoh qo'shin bilan bo'lgan jangda mag'lup bo'lib Jaloliddinga sodiqligini bildirdi va yana Siyistonga hokim etib tayinlandi¹⁸. Shundan so'ngra Jaloliddin Xorazmshoh bu yerlarda ortiq qola olmasligini angladi va Eron tomonga yurdi.

Shamsiddin Eltutmushning siyosiy tadbirlari ila Jaloliddin Xorazmshohning Hindiston tuproqlaridan ketishi bu mintaqada hukimronlik qilayotgan turkiy qavimlarning mo'g'il istelosidan ham nisbatan chetda qolishiga va yillar davomida o'z hokimiyatlarini saqlab qolishiga sabab bo'ldi. Bundan tashqari, Eltutmush 1230-yilda raqibi bo'lgan Nosiriddin Qabajaning siyosiy hukmronligiga barham berib, mintaqada va davlat ichida to'liq markazlashuvni ta'minlay oldi. Shamsiddin Eltutmush Hindiston hududlarida yana birqancha shaharlarni o'z nazoratiga oldi va bu hududlarda turk-islom boshqaruvi ananasiga amal qilgan holda idora qildi. Xususan Sulton Eltutmush turk-islom tarixida muhim o'ringa olib chiqqan yana bir amaliyot, o'zidan keyin davlatni boshqarish uchun qizi Raziya Begimni merosxo'r valeyah qilib ko'rsatish edi. Uning qarori o'g'illari va davlat arboblarni, ayniqsa, "Qurultoy"(kengash)da qatnashgan qipchoq turklarini bezovta qildi. O'g'illarining ichkilikga muhtalo bo'lganligini qarorining sababi sifatida ko'rsatdi. Ammo otasining vafotidan so'ng Roziya Begim hukimronligi bir necha yil davom etdi holos. Sulton Shamsiddin Eltutmushning shogirtlari 1266 yilgacha taxtni boshqardi.

XULOSA

Jaloliddin Xorazmshohning Sind daryosi atrofiga kelishi shimoliy Hindistonni ham mo'g'illarga qarshi kurash maydoniga aylantirdi. Bu ayni paytda mo'g'il bosqini bu mintaqada aholisi uchun ham katta xavf tug'dirardi. Ammo bu hududlarda Jaloliddin Xorazmshohning mo'g'illarga qarshi kurashayotganligi, musulmon turklarga uning siymosida g'ayridinlarga qarshi tura oladigan yagona xaloskor sifatida ko'ra boshladi. Chingizxon bosimidan jabrlangan musulmonlarning Jaloliddin Xorazmshohga bo'lgan

yuksak ishonchi tufayli uni qo'llab quvvatlash maqsadida shimoliy Hindistonga ko'chib borishiga sabab bo'ldi.

Shimoliy Hindiston hududlarida hukumronlik qilgan asl kelib chiqishi turkiy qavmlardan bo'lgan Shamsiddin Eltutmush va Nosiruddin Qabaja kabi hukimdorlar turkiy qavmlarni shimoliy Hindistonga ko'chib kelishiga qarshilik ko'rsatmas edi. Aksincha ularni mamnuniyat bilan qarshi oladi. Turkiy xalqlarning Hindiston hududlariga davomli ko'chishi Amir Temurning O'rta Osiyoda o'rnatgan kuchli hukmronligiga qadar davom etadi. Bu kabi migratsiya, aniqroq qilib aytganda ko'chib kelishlar asrlar bo'yi davom etgan va turkiy xalqlarning boy madaniyati keng yoyilishiga sabab bo'ldi.

REFERENCES

1. Shahobiddin Muhammad Horandazi Zaydari Nasafi, "Siroti Jaloliddin Menguberdi", tarjimon. Mujtabi Minavi, Shirkati intisharoti ilmi va Farhangi, Tehron, 1388 yil, 113-114-bet.
2. Alouddin Atomalik Juvayniy. Tarixi Jahongusho. / Tarjima va so'z boshi muallifi Nazarbek Rahim, Mursal O'zturk. T.: Mumtoz so'z, 2015. –b. 395, 400. (Alouddin Atomic Juvenil. Jahongusho's story. / Translation and foreword by Nazarbek Rahim, Mursal Ozturk. T.: Classic word, 2015. –P. 395, 400.)
3. Ziyoyun Buniyodov Anushtegin Xorazmshohlar davlati/ Tarjima va so'z boshi muallifi A.Ahmad va M.Mahmud. T.: Adabiyot va san'at, 1998. 122 b. (Ziyo Buniyodov State of Anushtegin Khorezmshahs / Translation and foreword by A. Ahmad and M. Mahmud. T.: Literature and Art, 1998. - 122 b.)
4. Bo'riev O., Toshev N. Jaloliddin Manguberdi (Davri. Sarkardalik faoliyati. Manbalar.) – Toshkent: Fan, 1999. 72-b.
5. Toshev N. Jaloliddin Manguberdi o'z davri yozma manbalarida. // O'zbekiston tarixi jurnali 1-son. - T.: FAN, 1999.: 54- b.
6. Jabborov I. Buyuk Xorazmshohlar davlati. – Toshkent: Sharq, 1999. – B.142.
7. Ochilov I. Jalaliddin Manguberdi's description in written sources. // "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal -(4) IV/2020.–P 63-67.
8. Dadaboev X.V. Harbiy san'at tarixi. // - T.: 2013.
9. Raximov J. Vatanning sheryurak bahodiri.// - T.: Talqin. 2015.
10. Polvonov N.T. Reader from the history of Uzbekistan. // - T.: Info Capital Group. 2018-B. 223.
11. Masharipov Quadrat. Jaloliddin Manguberdi buyuk vatanparvar sarkarda. T.: Navro'z 2019. – 258-259, 266- b. (Masharipov Kudrat. Jaloliddin Manguberdi is a great patriotic commander. T.: Navruz 2019. –P. 258-259, 266.); O'sha muallif.The image of Jaloliddin Manguberdi:

his place in history as a person and the epoch he lived. // Journal of Critical Reviews. Vol 7, Issue 12, 2020. P. 1000-1002.

12. Akobirov M. Issues of supply and weapons in the army of sultan Jalaliddin Manguberdi. look to the past. 2021, vol. 4, issue 3, (18-22) pp.

13. Shixabaddin Muhammad an Nasafi, “Жизнеописание султана Джалал ад Дина Манкбурны”, arab tilidan tarjima muallifi M. Buniyatova, Baku, 1972 yil.

14. Minhoji Siraj Juzjoni, “Tabakati Nosiri”, tarjimon, Abdulhay Habibiy Muassasayi intisharoti asotir, Tehron, 1389 yil, I-jil 439-497 bet. as-Sihrindi , Yahya ibn Ahmed ibn Abdullah, “Tarihi Mubarakshohi”, tarjimon, Muhammad Hidoyat Husayin, Intisharati asotir, Tahron , 1391-yil, 13-17 bet. S. Haluk Kortel, “Dehli turk sultonligida tashkilot”, T.T.K., Anqara, 2006 -yil, bet. 5; A.S. Bazmi Ansoriy, “İltutmiş”, T.D.V.İ.A(Turkiya diyonat vaqfi islom ensiklopediyasi), 2000, Jild 22, 158-159 bet.

15. Minhoji Siraj Juzjoni, “Tabakati Nosiri” tarjimon, Abdulhay Habibiy Muassasayi intisharoti asotir, Tehron, 1389 yil, I-jil 315-317 bet

16. Kulka-Diatmar Rothermund, “**Hindiston tarixi**”, tarjimon. Mufit Gunay, Image kitob do'koni, Anqara, 2001- yil, 244-245 bet.

17. Minhoji Siraj Juzjoni, “Tabakati Nosiri”, tarjimon, Abdulhay Habibiy Muassasayi intisharoti asotir, Tehron, 1389 yil, I-jil 315-317 bet. Juvayniy Ato Malik Aloaddin ibn Bahouddin Muhammad ibn Shamsiddin Muhammad “Tarihi Jihangushoyi Juvayni”, tarjimon, Mirza Muhammad, Luzac & Co, London II-jil 315-317 bet

18. Juvayniy Ato Malik Aloaddin ibn Bahouddin Muhammad ibn Shamsiddin Muhammad “Tarihi Jihangushoyi Juvayni”, tarjimon, Mirza Muhammad, Luzac & Co, London II-jil 145-147 bet

19. Abdirasulovich, B. M. (2022). HISTORY OF UZBEK TAKIYAS IN ISTANBUL AND ECONOMIC RELATIONS WITH THE OTTOMAN STATE. Modern Journal of Social Sciences and Humanities, 5, 116-119.

20. Bebitov, M., & Qalandarova, M. (2022). QADIMGI TURK (KOKTURK) XALQLARDA BOSHQARUV TAFAKKURINING ASOSIY TAMOYILLARI VA QONUNLARI. Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences, 2(12), 328-333.

21. Bebitov, M. A. (2021). Turkiya Antakiyadagi o'zbeklar takiyasi tarixi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(11), 1233-1241.

22. Bebitov, Maqsud Abdirasulovich, & Mardonov, Muxriddin Islom O'G'Li (2022). QORAXONIYLAR DAVLATIDA TA'LIM FAOLIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (10), 487-491.

23. Qarshiyev, A. (2022). XIX Asr ikkinchi yarmi-xx asr boshlarida Suxxon voxasininig ijtimoiy-siyosiy haёti (И-126-жамғарма хужжатлари асосида). ПАЁМИ ДОНИШКАДА АНВОРИ ИЛМ ТАФАККУРИ ТАЪРИХ.